

ПРАВНИЯТ СПОР И МЕТОДИТЕ ЗА ДОБРОВОЛНО РАЗРЕШАВАНЕ НА
СПОРОВЕ В ГРАЖДАНСКИЯ ПРОЦЕС*Борислав Борисов*THE LEGAL DISPUTE AND THE METHODS FOR VOLUNTARY DISPUTE
RESOLUTION IN CIVIL PROCEDURE*Borislav Borisov*

Abstract: *The Civil Procedure Code, enacted as of 01.03.2008, explicitly stipulates the regulation of mediation and other alternative methods of voluntary settlement of disputes in the field of civil procedure.*

The aim of this issue is to focus on the concept of the term legal dispute in the voluntary dispute resolution in civil procedure by highlighting the popular views on the legal dispute in civil science and jurisprudence, characterized different perspective on this phenomenon and display actual and modern view of this term.

Key words: *legal dispute, conflict, mediation, civil procedure, Civil Procedure Code.*

I. Предварителни бележки

1. Разглеждането и решаването на правен спор от съдилищата, се осъществява по предвидено и уредено от процесуалните норми производство, при което се достига до постановяване на съдебно решение, обвързващо по задължителен начин страните по делото. Освен разглеждане и решаване на правните спорове в рамките на съдебния исков процес, се допуска и възможност за приключване на делото и с методите за доброволното му решаване с пряко участие на спорещите страни, подпомагани от трето безпристрастно и неутрално лице.

Въпросът за мястото и ролята на методите за доброволно разрешаване на спорове, известни под наименованието алтернативни способности за доброволно разрешаване на спорове (АСРС) в съвременното гражданскопроцесуално законодателство продължава да бъде актуален. Важна предпоставка за бързото приключване на производствата по граждански дела е широкото им внедряване в практиката на съдилищата. Реализацията на подобна цел може да бъде постигната с приемане на удачна и гъвкава нормативна

уредба в областта на доброволното разрешаване на спорове и креативно и позитивно поведение у страните по делото, насочено към мирно и безконфликтно отстраняване на възникналите противоречия между тях. Методите за доброволно разрешаване на спорове са насочени към постигане на споразумение между спорещите страни, което представлява доброволен акт, отстраняващ правния спор между страните по материалното правоотношение и уреждащ техните бъдещи отношения.

Целта на изложението е да акцентира на понятието за правен спор във връзка с разглеждането на методите за доброволно разрешаване на спорове в гражданското съдопроизводство като се изтъкнат известните до този момент виждания за правен спор в гражданскопроцесуална наука и съдебна практика, характеризиращи се различен поглед върху това явление и се изведе определение на това понятие.

2. Същността и особеностите на методите за разрешаване на спорове като способности за решаване на правни и/или неправни спорове¹ (медиация, посредничество, помирение и др.) в

¹ АСРС имат за предмет на разрешаване и неправни спорове, което е посочено изрично в чл. 1 ЗМ, но тяхната същност и съдържание няма да бъде предмет на анализ (по-подробно за същността на неправния спор вж. **Сталев, Ж.** Правораздаване и неговите видове. – В: Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, т. LXX, 1977, с. 288 – 290; **Манев, М.** Медиацията и гражданския процес. С: Фльорир, 2004, с. 195 – 196; **Стайков, Ив.** Медиация по трудови спорове. С.: Авангард Прима, 2009, с. 55 – 56).

областта на гражданския процес, се свързват с понятието за *спор*, и по-конкретно за *правен спор*². Това се дължи на няколко причини.

Първо, спорът или конфликтът се възприема като неизменна част от човешките взаимоотношения във всяка една социална общност или група. Поради това е необходимо да се постави акцент при неговото дефиниране във връзка с изучаване на *възможните способности*³ за неговото разрешаване.

Второ, спорът поражда и поддържа особено състояние на напрежение, противопоставяне или сблъсък на интереси и виждания между участниците в него, който на определен етап от развитието на отношенията между страните, проявява определени социални, психологически и правни последици. В теорията все по-често се говори за цикличност или фази, през които преминава конфликтната ситуация: *фаза на ескалиране и фаза на затихване*, до неговото окончателно разрешаване⁴. Вижданията за управление на спорните ситуации, които на определен момент от тяхното развитие, биха могли да се преодолеят, със съвместните усилия на спорещите страни и трето лице, а при невъзможност за постигане споразумение – чрез налагане на решение от това трето и независимо лице, налагат изучаване на същността на правния спор.

II. Конфликт и правен спор

1. Историята на човешката цивилизация е изпълнена с редица конфликти⁵, които се различават по своя предмет, обхват и кръг на засегнатите лица. Те представляват неизменна част от човешките отношения и се превръщат във все по-сложно и многоаспектно явление с отрицателен ефект⁶ върху качеството на живот, работа, производителност, а оттам и на стабилността в обществото, което налага се предприемат действия по неговото отстраняване.

Конфликтите имат разнороден характер, дължащ се на различията в интересите и потребностите на участниците в конфликтите, тяхното различно отношение към ценностите и нормите на обществения живот, както и на обектите на противопоставяне⁷.

2. В теорията се приема, че източниците на конфликт могат да бъдат липсата на съгласие при определяне на целите, липсата на съгласие по отношение на начина, по който те да бъдат изпълнени, както и от неприятните ситуации, произлизащи от различията в индивидуалните ценности⁸. Конфликтната ситуация не може да бъде изцяло елиминирана⁹, а до известна степен да бъде смекчена нейната сила и интензитет¹⁰. По какъв начин един конфликт ще се разреши, зависи

² През последните десетилетия в научното познание се обособи самостоятелна наука конфликтология, която има за предмет на изучаване същността, причините и особеностите на различните видове конфликти (по-подробно по този въпрос **Димитров, Д. Й.** Конфликтознание. С.: Българска асоциация на конфликтолозите, 2007). Авторът определя конфликтологията като самостоятелна наука, защото изучава конфликтите от гледна точка на неговите общи закономерности (предпоставки за възникване, развитие, завършване, ефекти и ситуации след неговото приключване). В този смисъл Д. Димитров говори и за юридическа конфликтология като научна дисциплина, чийто предмет са закономерностите на възникването, развитието на различните видове юридически конфликти, формите на тяхното конструктивно разрешаване и предотвратяване в рамките на правната система на държавата (**Димитров, Д. Й.** Юридически и квазиюрдически методи за разрешаване на конфликти. – В: Конфликтология и Съвременност. 2008, № 1(3), с. 11.).

³ В теорията под способ се разбира правно уредено производство (процедура, механизъм), с помощта на което страните преодоляват разногласието помежду си относно законосъобразността на дадено правоотношение и го заместват с правен мир (Вж. **Марев, М.** Извънсъдебни способности за разрешаване на административни спорове. Автореф. дис...доктор по право. С., с. 11). В теорията на АСРС се среща критика на понятието „способ“, като се предлага то да бъде заменено с „извънсъдебни процедури“ (**Манев, М.** Медиацията и..., с. 9).

⁴ Вж. **Стамболиев, О. в Сталев, Ж. и др.** Българско гражданско процесуално право. 9. прераб. и доп. изд. (първо по действащия ГПК). С.: Сиела Норма, 2012, с. 317.

⁵ Думата конфликт произлиза от лат. „conflictus“, което означава сблъсък, внезапно възникнала пречка.

⁶ Вж. **Чанкова, Д.** Медиацията между жертвата и извършителя на престъплението. С.: Феня, 2002, с. 18.

⁷ **Манев, М.** Медиацията..., с. 189.

⁸ **Иванова, Р.** Управление на конфликти посредством преговори, посредничество и медиация. – Бизнес посоки, Издание на БСУ, 2012, № 1, с. 87.

⁹ **Манев, М.** Медиацията и ..., с. 190.

¹⁰ Следва да бъде отбелязано виждането на известния конфликтолог Йохан Галтунг, който смята, че усилията по отстраняване на даден конфликт са напълно безсмислени, тъй като премахването му е непостижима цел. Авторът предлага създаването на специфичен метод, наречен *трансцендент*, при който се търси решение на конфликтната ситуация чрез креативен, творчески подход – поддържане на състояние на диалог със страните в конфликта, за да се стимулира тяхната креативност (**Галтунг, Й.** Разрешаване на конфликти и двете плюс още нещо: увод към работата с конфликти. С.: Сиела, 2005, с. 9, 205, 242).

от неговия източник и значение за всяка една от страните по него, както и от уменията, способностите и желанието им за неговото разрешаване. В тази връзка някои автори изтъкват, че конфликтите имат положителна роля за развитието на обществото и осигуряват динамиката на процесите, които протичат в него¹¹.

III. Гражданскоправен спор – общи въпроси и различни теории за неговата същност

1. На плоскостта на гражданското право, законосъобразното развитие и приключване на гражданските правоотношения представлява желаното от действащия правен ред състояние, при което е налице съгласие между страните на всеки етап от съществуването му до неговия завършек по отношение на най-съществените елементи от съдържанието му – субективните права и задължения. Това състояние се определя като съвпадане между дължимо и фактическо поведение на двете страни по правоотношението.

Когато описаното състояние не е налице, се достига до незаконосъобразно развитие на гражданските правоотношения, проявени форми на което са правният спор, неизпълнение на изискуеми задължения и предприемане на действия, целящи да осуетят защитата на правото. Последното състояние най-често представлява завършек на систематично и упорито правонарушение, насочено срещу субективното право и способите за неговата защита. То накърнява правната сфера на носителя на субективното право, както и действащият правен ред като осуетява и възпрепятства неговата регулираща сила. Наличието на спор между субектите по конкретно материално правоотношение води до липсата на хармония и безспорност в техните отношения, а така също и до правна несигурност в гражданския и търговския

оборот. Правният ред не може да остане безразличен, поради което се въвеждат правила за законосъобразно и бързо отстраняване на конфликтите между гражданскоправните субекти.

2. В българското процесуално законодателство няма легално определение на понятието „правен спор“. От езикова гледна точка думата „спор“ означава, на първо място, разговор за обсъждане на нещо, словесна борба за доказване на различни, противоположни мнения, възгледи; препирня, дискусия, диспут и на второ място, отстояване на претенции за владение, собственост върху нещо препирня, несъгласие, разпра¹². В старото процесуално законодателство се е използвал терминът „препирня“, за да се обозначи възникналият между страните по правоотношението спор. Така например чл. 1 ЗГС (отм.) постановява, че всяка *препирня* за гражданско право се разрешава от съдебните учреждения. В практиката като синоним на този термин се използва гражданско дело¹³. От прегледа на текстовете в ГПК става ясно, че в процесуалното законодателство се употребява единствено думата „спор“ (вж. чл. 16, чл. 19, ал. 1, чл. 117, ал. 2, чл. 166, ал. 1, т. 1, чл. 229, ал. 1, т. 5, чл. 291, т. 3, чл. 299, ал. 1 ГПК, чл. 537, ал. 2 ГПК и др.)¹⁴.

2.1. Най-общо казано, правният спор представлява състояние на противоречие и несъвпадане в правните убеждения или твърдения на насрещните субекти на правоотношението относно неговото възникване, съдържание и съществуване. Наличието на правен спор води до накърняване на правото, което е засегнато от него и то се намира в състояние на неопределеност и несигурност¹⁵. Правният спор се свързва с пораждаване на състояние на конфликт в гражданските отношения между частноправните субекти по повод нару-

¹¹ В конфликтологичното познание се обособяват няколко теории, които акцентират върху положителното влияние, което конфликтът оказва върху развитието на обществените отношения. Конфликтите запазват, укрепват и развиват съответната система, в която се проявяват (Маркхам, У. Управление на конфликта. Стратегии, които ще ви помогнат да постигнете и да поддържате мира. С.: Лаковпрес, 1999, с. 8.). Екзогенните теории поставят акцент върху случайността, или конфликтът е резултат на действието на външни фактори (Гочев, А. Конфликтът – теории и подходи за разрешаване. С.: Албатрос, 2011, с.43 – 53.). Според поддръжниците на *интегративните теории* конфликтът има благотворно действие и допринася за съхраняването на системата. *Коерсивните теории* приемат, че развитието на обществото е основна причина за непрекъснатите социални противоречия (по-подробно за последните две теории Дронзина, Т. Разрешаване на конфликти. Тенденции и аргументи. С., 1999.).

¹² Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков, Цв. Тодоров. Български тълковен речник. Четвърто издание. С.: Наука и изкуство, 1994, с. 915.

¹³ Иванова, Р. в Сталев, Ж. и др., Цит. съч., 9. изд., с. 121.

¹⁴ Думата „разногласие“ се среща в чл. 203 ГПК и се употребява при различия в експертното мнение между вещи лица по делото.

¹⁵ Вж. Стамболиев, О. в Сталев, Ж. и др. Цит. съч., 9. изд., с. 27.

шаване на субективни права или неизпълнение на правни задължения. Правилно проф. Т. Колев приема, че в сърцевината на юридическия конфликт¹⁶ е правният спор, който възниква при злоупотреба с право или власт и неизпълнение на юридически задължения. Извършването на правонарушение от някоя от страните по материалното правоотношение (неизпълнение на задължение, деликт, нарушаване на правото на собственост и др.) поражда правен спор между тях. Правният спор възниква като юридически конфликт поради действително или предполагаемо посегателство на една от страните по правоотношението по повод права и законни интереси на другата страна по него.

Правният спор може да бъде налице, първо, когато страна по конкретно материално правоотношение отрича субективното право, което съществува и води до едновременно отричане на юридическото задължение и е оправдание за неговото неизпълнение или второ, да е налице неоснователна претенция на право, което не съществува и накърнява правата на лицето, спрямо която тя се предявява. Правен спор би могъл да възникне и по отношение на юридическите факти, меродавни за правоотношението, а така също и до тяхното правно значение (правните последици, към които са насочени). В съзнанието на правните субекти по правоотношението възникват различни представи за фактите, които са се осъществили и в по-късен момент това разминаване прераства в конфликт (противоречие за съществуването на право и изпълнение на задължение). Те са резултат от различно интерпретиране на фактите и обстоятелствата по повод възникване, развитие и приключване на граждански правоотношения. Правният спор започва с отправяне на искане от една от страните по правоотношението спрямо другата, която често не се изпълнява точно и добросъвестно своите задължения и засилва противоречията между страните и се достига до открит етап на правния спор. Наличието на признание на съществуващо задължение от задълженото лице, но неговото неудовлетворяване също поражда състояние на правен спор между страните.

2.2. В българската гражданскопроцесуална наука, в резултат на проведени изследвания, се застъпват различни схващания относно същността на правния спор.

2.2.1. Проф. П. Абрашев се придържа към практиката на Върховния съд (ВС) и възприема разбирането, че препирнята (спорът) представлява *законно условие* за иска наред с нарушението на правото и молбата за неговото възстановяване¹⁷.

2.2.2. На свой ред проф. Д. Силяновски засяга въпроса за правния спор при обсъждането на едно от вижданията за *целта* на гражданския процес – разрешаването на една препирня за право¹⁸. След като приема, че това виждане най-много съответства на вижданията на гражданите за същността и целите на гражданския процес, определя препирнята като „*конфликт на интереси*“ и съдията е този, който ще каже кому принадлежи правото, а разрешаването на препирнята не е нищо друго освен прилагане, осъществяване на правната норма“.

2.2.3. В своето монографично изследване „Сила на пресъдено нещо в гражданския процес“ във връзка с изясняване на понятието за правен спор, проф. Ж. Сталев изтъква следната зависимост между спор и процес: „за да бъде налице спор относно граждански права, не е нужно да е вече образуван исков процес по този спор“ или „цялата уредба на иския процес предполага връзката му с правния спор и е приспособена, за да бъде той бързо и правилно разрешен“¹⁹. Правният спор е едно извънпроцесуално и предпроцесуално състояние на отношенията на спорещите страни“ или както посочва самият автор, „правният спор е едно явление на материалноправните отношения, макар че може да даде повод да възникнат между спорещите и съда процесуалноправни отношения, насочени към разрешаване на спора“²⁰. Правният спор и правният мир са фактически състояния на регулираните от материалното право извънпроцесуални отношения на страните по делото²¹.

¹⁶ Юридическият конфликт представлява разновидност на социалния конфликт и се отличава от него във връзка с наличието на юридически елементи в неговото съдържание. С неговата поява главно се засягат юридически права и задължения на физически лица и/или юридически лица, както и държавата в ролята на частноправен субект.

¹⁷ Абрашев, П. Гражданско съдопроизводство. Лекции. Т. 2. С.: Царска придворна печатница, 1914.

¹⁸ Силяновски, Д. Гражданско съдопроизводство. Т. I. С.: Придворна печатница. Второ издание, 1938, с. 4.

¹⁹ Сталев, Ж. Сила на пресъдено нещо в гражданския процес. С.: Сиела, 2007, с. 117.

²⁰ Пак там.

²¹ Сталев, Ж. Сила..., с. 124.

Интерес представлява разгледаната от този автор двойка връзка, която съществува между правният спор и правонарушението. От една страна, „всяко претендирано правонарушение (престъпление, административно нарушение, непозволено увреждане, неизпълнение на задължение да се даде, извърши или неизвърши нещо) дава повод за правен спор било относно самия факт на претендираното правонарушение, било относно неговите последици“²². От друга страна се приема, че при извършване и констатиране на факта на правонарушение (неизпълнение на задължение, деликт, нарушаване на правото на собственост и др.) се поражда правен спор между страните²².

Проф. Ж. Сталев извежда и дефиниция на правния спор като *външно обективизирано противоречие (несъвпадане) на правните убеждения (твърдения) на насрещните субекти на правоотношението относно неговото възникване, съдържание и съществуване*²³. Проф. Сталев посочва още, че „той (правният спор – б.а) е едно нежелано от правния ред състояние, защото смущава нормалното функциониране на правоотношението, относно което той е възникнал“²⁴. Правният спор се обозначава като явление с *материалноправен характер*, тъй като възниква преди процеса и в него участват страните по материалното правоотношение по повод правата и задълженията в него. Наличието на възникнал спор е необходима предпоставка за образуване на производство пред граждански съд.

2.2.4. Към това виждане се присъединява и проф. Л. Корнезов, който определя спора за субективно материално право и оттук за гражданско правоотношение като *предпроцесуален*. Страните спорят за конкретно гражданско правоотношение между тях – налице ли е субективно материално право и кореспондиращото му правно задължение²⁵.

2.2.5. Проф. О. Стамболиев посочва, че правният спор е резултат на гражданскоправно

нарушение, чийто обект е оспореното или нарушено субективно право. Авторът застъпва виждането, че правният спор е явление с *процесуална характеристика*, отличаваща го от материалното правоотношение. Според него различията се изразяват в това, че материалното правоотношение е регулирано от нормите на материалното право и обикновено се реализира в живота доброволно и спонтанно, докато правният спор се разрешава по пътя на исковия процес²⁶. Освен това „докато съществуването на материалното правоотношение е хипотетично, съществуването на правния спор е очевидно и именно той е предмет на иска и на процеса“²⁷. Правният спор предизвиква нуждата от защита и е условие за възникване на правото на иск²⁸. Освен това на плоскостта на доказването в гражданския процес, се приема, че „... при липсата на правен спор и контрадикторен процес няма да се осъществява“²⁹.

2.2.6. Към виждането за правния спор като условие за възникване на право на иск в полза на определено лице се придържа проф. А. Мингова, която дефинира разглежданото понятие като *„обществено отношение между две лица, което съществува във и независимо от процеса“*³⁰, като „от това състояние на спорност за всеки от спорещите възниква субективно публично право на иск...“³¹.

2.2.7. Проф. Т. Колев причислява правния спор към диспута, което обаче не означава, че правният спор не може да бъде представен и като дискусия, която да завърши с компромис по пътя на алтернативното разрешаване на споровете. Изтъкват се и основните характеристики на правния спор, което се извършва чрез посочване на органа, реда и начина за решаване на спора и неговото приключване. Проф. Т. Колев приема, че в сърцевината на юридическия конфликт е правният спор, който възниква при злоупотреба с право или власт и неизпълнение на юридически задължения.

2.2.8. При дефинирането на правния спор, д-р М. Манев изтъква връзката, която съществува

²² Сталев, Ж. Правораздаване..., с. 287.

²³ Сталев, Ж. и др. Цит. съч., 8. изд., с. 24.

²⁴ Сталев, Ж. Правораздаване..., с. 289.

²⁵ Корнезов, Л. Неправилно съдебно решение. С.: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 1995, с. 15; Корнезов, Л. Гражданско съдопроизводство. Т. I. С.: Софи-Р, 2009, с. 41 – 42, с. 631.

²⁶ Стамболиев, О. Обективно съединяване на иски в гражданския процес. С., 1999, с. 18 – 19.

²⁷ Стамболиев, О. Предмет на иска – предмета на делото – предмет на съдебното решение. – В: Правна мисъл, 1999, № 2, с. 47.

²⁸ Пак там.

²⁹ Стамболиев, О. Доказването в гражданския процес. С.: Сиела, 2010, с. 31.

³⁰ Мингова, А. Отказът от иск. С.: Сиби, 2000, с. 61.

³¹ Пак там.

между правния спор и правните норми. Според него „правният спор е вид юридически конфликт, тъй като представлява противоборство между субектите на правото във връзка с прилагането, нарушаването или тълкуването на правните норми“³²

2.2.9. На плоскостта на публичното право, д-р Боян Георгиев посочва, че спорът се явява основен елемент от понятието за правораздаване³³ и за да се развие правораздавателната дейност е необходимо да се предяви *искане*, с което да бъде сезиран определен орган (съдебен или несъдебен) и да се твърди, че е нарушено или застрашено от нарушаване едно субективно право³⁴. Обратното виждане се застъпва от д-р М. Марев, който приема, че спорът следва да е обективизиран, но без да е необходимо за това нарочно сезиране на правораздавателен орган, тъй като спорът може да се разреши с извънсъдебни способности³⁵.

3. В руската литература повечето автори, за да стигнат до понятието за правен спор, извеждат връзка на обусловеност между конфликт и спор. Така *Е. И. Носырева* приема, че не всеки конфликт се явява спор като прави извод от следното – ако противоречията между страните се преодолеят, спор не възниква. Спорът между страните ще се прояви, когато съществуващото противоречие създава състояние на неопределеност в отношенията или такива пречки (препятствия) в реализацията на правата, които нито една от страните не би могла да преодолее и е необходимо постигане на съгласие от двете страни или намесата на трето лице³⁶. В крайна сметка, спорът се възприема като стадий, етап от разви-

тието на конфликта³⁷. Провеждането на разграничение между конфликт и спор се налага поради обстоятелството, че определянето (диференцирането) на АСПС, които биха могли да бъдат използвани в зависимост от естеството и характера на съществуващите разногласия между страните³⁸.

М. А. Понасюк определя юридическия конфликт като свързано с правото или правните отношения проявление на обективни или субективни противоречия на интереси, които представляват форма на открито противоборство на страните, при което един или повече елементи на правоотношението има юридическа характеристика и може да породи или вече е породил настъпването на юридически последици и е възможно да завърши с помощта на юридически средства и процедури. Оттук същият автор заключава, че юридическият спор се явява непосредствено свързано с правото проявление на юридическия конфликт, представляващо своеобразна негова правна форма³⁹.

4. Понятието „правен спор“ е обсъдено и в практиката на Върховния касационен съд (ВКС). Тя стъпва на *материалноправното разбиране*, което схваща правният спор като външно обективизирано различие между страните по материалното правоотношение, възникващо преди процеса, без да е от значение за неговата висящност.

4.1. В мотивите към ТР № 8/27.11.2013 г. по т. д. № 8/2012 г. на Общо събрание на Гражданска и търговска колегия (ОСГТК) на ВКС се изтъква, че „правният спор накарнява не само спорното право, което едната страна претендира, но и правната сфера на другата страна, която за-

³² **Манев, М.** Медиацията и ..., с. 187.

³³ В българската процесуална теория правораздаването се определя като такова възстановяване на законността (защита и санкция при правонарушение), което се състои в разрешаване със сила на пресъдено нещо на правни спорове от неутрален и независим орган с участие на страните по спора” (**Иванова, Р. Сталев, Ж. и др.** Цит. съч., 9. изд., с. 112; **Сталев, Ж.** Правораздаване..., с. 304; **Лазаров, К.** Административен акт – понятие и видове. – В: Юридически свят, 2008, № 1, с. 12 – 13; **Чернев, С.** Инстанционността в гражданското съдопроизводство. С.: Софи-Р, 2006, с. 28).

³⁴ **Георгиев, Б.** Спецификата на административноправния спор – спор само относно законосъобразност. В: Развитие на публичното право. Традици и съвременност. Сборник статии и доклади от Международна научна конференция на Юридическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, 23.05.2012 г., с. 353.

³⁵ **Марев, М.** Извънсъдебни способности..., с. 8

³⁶ **Носырева, Е. И.** Альтернативное разрешение гражданско – правовых споров в США. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 1999, с. 41.

³⁷ **Носырева, Е. И.** Альтернативное разрешение..., с. 42.

³⁸ **Пактам.**

³⁹ **Понасюк, М. А.** Участие адвоката в урегулировании юридических споров посредством медиации. Автореф. Дис...канд. юрид. науки. М., 2011, с. 10.

това отрича претендираното право, защото то засяга определени нейни права”.

4.2. Във връзка с констатирано противоречие в съдебната практика по прилагането на чл. 113 Наказателно процесуалния кодекс (НПК) с ТР № 2/12.11.2014 г. по т. д. № 2/2014 г. на Общо събрание на Наказателна колегия (ОСНК) на ВКС въпросът за същността на правния спор също бе дискутиран, като в мотивите си ОСНК на ВКС застъпи общоприетото в практиката и теорията на гражданския процес виждане за правния спор като „обективизирано по какъвто и да било начин противоречие между поне две насрещни твърдения било по фактите, било по правното им значение относно спорната вещ”. Правният спор възниква и с това поражда интерес от искова защита, която е последваща за него. За възникването на един правен спор не е определящо отнасянето му пред съд, а самото му обективизиране и констатиране – служебно от съд или от спорещите страни. В мотивите към ТР № 2/12.11.2014 г. по т. д. № 2/2014 г. на ОСНК се пояснява още, че правният спор е условие за допустимост на съдебния исков процес, а самото исково производство е способът за уреждане на възникналия правен спор. Освен това само инициираният съдебен спор *реално* обективизира намерението на претендиращите лица за разрешаването му.

5. От изложеното дотук може да бъде направен извод, че в нашата процесуална наука и съдебна практика становищата за същността на правния спор се характеризират с различен поглед върху това понятие. От една страна, *материалноправното разбиране за правния спор*, което стъпва на позицията за обективизиране в действителността на противоречие или несъвпадане между две насрещни твърдения или виждания на правните субекти по конкретно материално правоотношение.

От друга страна, при второто разбиране за правния спор – процесуалноправното, се наблюдават два различни подхода при определяне на неговата същност. На първо място, правният спор се възприема в качеството на условие или процесуална предпоставка за възникване и съществуване на правото на иск, а на второ място се определя като основание за упражняване на правораздавателната дейност на държавните органи.

III. Гражданскоправният спор като динамично явление

1. Считаю, че за наличието на правен спор, не е достатъчно да бъде налице противоречие или несъвпадане във вътрешните, субективни представи на страните по повод възникване, развитие

и изпълнение на материалното гражданско правоотношение. Несъвпадането или неразбирателството, които се намират в субективните преживявания на правните субекти по материалното правоотношение не е достатъчно, за да говорим за наличието на правен спор, а заедно с това несъвпадане във вътрешните убеждения, то трябва да бъде външно обективизирано в действителността и да достигне до другата страна по материалното правоотношение.

2. Виждането, че правният спор може да бъде разглеждан като *явление*, което не е обусловено от отправяне на искане (молба) към правораздавателен орган, следва да бъде споделено.

На първо място, правният спор, обективизиран и съществуващ в действителността като противоречие или несъвпадане във вътрешните, субективни представи на страните по правоотношението може да бъде разрешен със средствата и методите на АСРС и постигане на споразумение или спогодба. Правният спор възниква на плоскостта на материалните правоотношения и ако страните не проявят достатъчна активност и воля за постигане на споразумение между тях, това ще доведе до потвърждаване на сериозното и дълбоко разминаване в техните фактически и правни твърдения, ще задълбочи вече породеното състояние на спорност и неопределеност между тях и ще представлява основание за евентуално сезиране на правораздавателен орган. Без да оспорваме процесуалноправното разбиране за правния спор като процесуална предпоставка за съществуването на правото на иск, то това качество се придобива едва след момента на предявяване на иск в съда, което може и изобщо да не се осъществи поради избор на спорещите страни и прилагане на АСРС в рамките, допустими от действащото законодателство. По този начин няма да се достигне до сезиране на правораздавателен орган, който да постанови задължително за страните решение.

На второ място, виждането, че правният спор може да бъде разглеждан като явление, което не е обусловено от отправяне на искане (молба) към правораздавателен орган за неговото разглеждане и решаване, може да бъде обосновано и с това, че въпреки наличието на правен спор по най-различни съображения, съдът въобще може да не бъде сезиран с неговото разрешаване (напр. изтекъл преклузивен срок за предявяване на иск, незначителен материален интерес и др.).

3. Същността на правния спор може да бъде разглеждана и от зрителен ъгъл – като явление с *динамичен характер*. То би могло да премине

последвателно през няколко етапа на възникване, развитие и окончателно преодоляване или отстраняване. Последният етап може да завърши или чрез постановяване на съдебно решение, или с постигане на споразумение между страните. Внесеният за разглеждане в съд правен спор преминава от т. нар. *предконфликтен етап*, характеризиращ се с противоречие в разбиранията за осъществяване на факти от значение за възникване, съществуване и приключване на конкретно гражданско правоотношение и осъществяващ се на плоскостта на материалните правоотношения в следващия етап – т. нар. *открит етап на спора*, при който евентуално се предприемат усилия от едната и/или двете страни за неговото разрешаване.

В правната теория се приема, че реализацията на правото на защита на правата и законните интереси на гражданите и юридически лица при наличието на спорове се осъществява със или без съдействието на институция⁴⁰. Когато е възникнал един правен спор, засегнатата страна може да потърси защита на своите права и законни интереси чрез исковия граждански процес по реда на ГПК. Целта е разрешаване на спора от неутрален и независим държавен орган – съд, който с участието на спорещите страни да издири действителното правно положение между тях и да го потвърди със сила на пресъдено нещо. За да постигне тази цел, законът предоставя на засегнатата от правния спор страна субективно публично право на *право на иск*, което се упражнява чрез предявяване на иск под формата на искова молба до компетентния държавен съд. След като се развие цялото съдебно производство, съдът постановява решение, представляващо властнически държавен акт, който едностранно обвързва правонарушителя, като защитата и санкцията, която се дава чрез него са проява на държавна принуда.

Още в този момент (преди да се стигне до постановяване на съдебно решение) внесеният за разглеждане правен спор е възможно да се пре-

мине през фаза, в която да бъдат обсъдени възможните варианти за уреждане на възникналите противоречия по доброволен път и по този начин да се постигне разрешаване на спора. Въпреки че правният спор представлява процесуална предпоставка за възникването на правото на иск и негов предмет, това не означава, че единствената възможност на страните по спора е да получат защита в инициатирано от тях съдебно производство. Гражданският процес като способ за защита на нарушени или застрашени от нарушаване материални права не отрича или ограничава възможността да се възстанови правната хармония и безспорност в отношенията между страните, породени от правен спор. В този етап е характерно, че двете страни с участието на съда (както и на трето лице, медиатор или посредник) се опитват да постигнат взаимоприемливо разрешение на спора с оглед фактите и обстоятелствата по делото, с което да бъде възстановено състоянието на яснота и безспорност в техните материални отношения.

Влизането в сила на съдебно решение, постановено в рамките на съдебния исков процес или одобряването на споразумение, постигнато в процедура по медиация, което отстранява възникналия спор, поставя начало на последния етап от съществуването на спора – *следконфликтен*, при който се наблюдава състояние на яснота и безспорност на отношенията между страните по правоотношението.

От изложеното може да се приеме, че правният спор представлява динамично състояние на отношенията между две или повече лица, преминаващо през няколко етапа от неговото възникване – предконфликтен, открит и следконфликтен етап и представлява противоречие във вътрешните субективни убеждения и външно обективизирано поведение на страните по материалното правоотношение, което може да бъде отстранено по пътя на съдебния исков процес и/или чрез прилагане на алтернативните способи за доброволното му разрешаване.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Сталев, Ж. Правораздаване и неговите видове. – В: Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, т. LXX, 1977. // **Stalev, Zh.** Pravorazdavane i negovite vidove. – V: Godishnik na Sofiyskiya universitet, Yuridicheski fakultet, t. LXX, 1977.

Манев, М. Медиацията и гражданският процес. С.: Флорир, 2004. // **Manev, M.** Mediatsiyata i grahdanskiya protses. S: Flyorir, 2004.

Стайков, Ив. Медиация по трудови спорове. С.: Авангард Прима, 2009. // **Staykov, Iv.** Mediatsiya po trudovi sporove. S.: Avangard Prima, 2009.

⁴⁰ Вж. **Вълчева-Куманова, Е.** Същност на правния спор. В: Научни трудове на Русенския университет, 2009, т. 48, серия 7, с. 15.

Димитров, Д. Й. Конфликтознание. С.: Българска асоциация на конфликтолозите, 2007. // **Dimitrov, D. Y.** Konfliktoznanie. S.: Balgarska asotsiatsiya na konfliktolozite, 2007.

Димитров, Д. Й. Юридически и квазиюридически методи за разрешаване на конфликти. – В: Конфликтология и Съвременност, 2008, № 1(3). // **Dimitrov, D. Y.** Yuridicheski i kvaziuridicheski metodi za razreshavane na konflikti. – Konfliktologiya i Savremennost, 2008, № 1(3).

Сталев, Ж., О. Стамболиев, А. Мингова, В. Попова, Р. Иванова. Българско гражданско процесуално право. Първо по действащия ГПК. 9. изд., С.: Сиела, 2012. // **Stalev, Zh., O. Stamboliev, A. Mingova, V. Popova, R. Ivanova.** Balgarsko grazhdansko protsesualno pravo. Parvo po deystvashitiya GPK. 9. Izd., S.: Siela, 2012.

Чанкова, Д. Медиацията между жертвата и извършителя на престъплението. С.: Феня, 2002. // **Chankova, D.** Mediatsiyata mezhdzhu zhertvata i izvarshitelya na prestaplenieto. S., Feneya, 2002.

Иванова, Р. Управление на конфликти посредством преговори, посредничество и медиация. – Бизнес посоки, издание на БСУ, 2012, № 1. // **Ivanova, R.** Upravlenie na konflikti posredstvom pregovori, posrednichestvo i mediatsiya. – Biznes posoki, Izdanie na BSU, 2012, № 1.

Галтунг, Й. Разрешаване на конфликти и двете плюс още нещо: увод към работата с конфликти. С.: Сиела, 2005. // **Galtung, Y.** Razreshavane na konflikti i dвете plus oshte neshto: uvod kam rabotata s konflikti. S.: Siela, 2005.

Маркхам, У. Управление на конфликта. Стратегии, които ще ви помогнат да постигнете и да поддържате мира. С.: Лаковпрес, 1999. // **Markham, U.** Upravlenie na konflikta. Strategii, koito shte vi pomognat da postignete i da poddarzhate mira. S., Lakovpres, 1999.

Гочев, А. Конфликтът – теории и подходи за разрешаване. С.: Албатрос, 2011, с.43 – 53. // **Gochev, A.** Konfliktat – teorii i podhodi za razreshavane. S.: Albatros, 2011.

Дронзина, Т. Разрешаване на конфликти. Тенденции и аргументи. С., 1999. // **Dronzina, T.** Razreshavane na konflikti. Tendentsii i argumenti. S., 1999.

Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков, Цв. Тодоров. Български тълковен речник. Четвърто издание. С.: Наука и изкуство, 1994. // **Andreychin, L., L. Georgiev, St. Ilchev, N. Kostov, Iv. Lekov, St. Stoykov, Tsv. Todorov.** Balgarski talkoven rechnik. Chetvarto izdanie. S.: Nauka i izkustvo, 1994.

Абрашев, П. Гражданско съдопроизводство. Лекции. Т. 2. С.: Царска придворна печатница, 1914. // **Abrashev, P.** Grazhdansko sadoproizvodstvo. Lektsii. T. 2. S.: Tsarska pridvorna pechatnitsa, 1914.

Сияновски, Д. Гражданско съдопроизводство. Т. I. С.: Придворна печатница. Второ издание, 1938. // **Silyanovski, D.** Grazhdansko sadoproizvodstvo. T. I. S.: Pridvorna pechatnitsa. Vtoro izdanie, 1938.

Сталев, Ж. Сила на пресъдено нещо. С.: Сиела, 2007. // **Stalev, Zh.** Sila na presadeno neshto v grazhdanskiya protses. S.: Siela, 2007.

Корнезов, Л. Неправилно съдебно решение. С.: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 1995. // **Kornezov, L.** Npravilno sadebno reshenie. S.: Univ. Izd. Sv. Kliment Ohridski, 1995.

Корнезов, Л. Гражданско съдопроизводство. Исков процес. Т. I. С.: 2009. // **Kornezov, L.** Grazhdansko sadoproizvodstvo. Tom Parvi. S.: Sofi–R, 2009.

Стамболиев, О. Обективно съединяване на искове в гражданския процес. С., 1999. // **Stamboliev, O.** Obektivno saedinyavane na iskove v grazhdanskiya protses. S., 1999.

Стамболиев, О. Предмет на иска – предмета на делото – предмет на съдебното решение. – Правна мисъл, 1999, № 2. // **Stamboliev, O.** Predmet na iska – predmeta na deloto – predmet na sadebnoto reshenie. – Pravna misal, 1999, № 2.

Стамболиев, О. Доказването в гражданския процес. С.: Сиела, 2010. // **Stamboliev, O.** Dokazvaneto v grazhdanskiya protses. S.: Siela, 2010.

Мингова, А. Отказът от иск. С.: Сиби, 2000. // **Mingova, A.** Otказat ot isk. S.: Sibi, 2000.

Лазаров, К. Административен акт – понятие и видове. – Юридически свят, 2008, № 1. // **Lazarov, K.** Administrativen akt – ponyatie i vidove. – Yuridicheski svyat, 2008, № 1.

Чернев, С. Инстанционността в гражданското съдопроизводство. С.: Софи–Р, 2006. // **Chernev, S.** Instantsionnostta v grazhdanskoto sadoproizvodstvo. S., Sofi–R, 2006.

Георгиев, Б. Спецификата на административно-правния спор – спор само относно законосъобразност. – В: Развитие на публичното право. Традици и съвременност. Сборник статии и доклади от Международна научна конференция на Юридическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, 23.05.2012 г. // **Georgiev, B.** Spetsifikata na administrativnopravniya spor – spor samo ot nosno zakonosao obraznost. V: Razvitie na publichnoto pravo. Traditsi i savremennost. Sbornik statii i dokladi ot Mezhdunarodna nauchna konferentsiya na Yuridicheskiya fakultet na PU „Paisiy Hilendarski“, 23.05.2012 g.

Марев, М. Извънсъдебни способности за разрешаване на административни спорове. Автореферат на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. С., 2015. // **Marev, M.** Izvansadebni sposobi za razreshavane na administrativni spорове. Avtoreferat na disertatsionen trud za prisazhdane na obrazovatelna i nauchna stепен „doktor“. S., 2015.

Носырева, Е. И. Альтернативное разрешение гражданско – правовых споров в США. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 1999. // **Nosreva, E. I.** Alyternativnoe razreshenie grazhdansko – pravovh sporov v SShA. Voronezh: Izdatelystvo Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta, 1999.

Понасюк, М. А. Участие адвоката в урегулировании юридических споров посредством медиации. Автореф. Дис. ... канд. юрид. науки М., 2011. // **Ponasyuk, M. A.** Uchastie advokata v uregulirovanii yuridicheskikh sporov posredstvom mediatsii. Avtoref. Dis. ... kand. yurid. nauki M., 2011.

Вълчева-Куманова, Е. Същност на правния спор. В: Научни трудове на Русенския университет, 2009, т. 48, серия 7. // **Valcheva-Kumanova, E.** Sashtnost na pravniya spor. V: Nauchni трудове на Rusenskiya universitet, 2009, t. 48, seriya 7.